

AVAR KORI PRÉSELÓMINTA ZSELICKISLAKRÓL

– Kiss Gábor –

Több mint fél évszázaddal ezelőtt, 1949. július 1-jén nyílt meg a keszthelyi Balatoni Múzeum második világháború utáni első új állandó kiállítása. Mivel az intézmény saját gyűjteménye – a sümegi Állami Darnay Múzeum és a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum anyagával együtt – 1945. március 28-án egy orosz légitámadás következtében a zalaegerszegi pályaudvaron szinte teljesen elpusztult, a kiállítást kevés kivétellel különböző múzeumokból kölcsönzött tárgyakból rendezték meg.¹ A tárlaton szereplő késő avar kori leletek egy részét a Magyar Nemzeti Múzeum bocsátotta rendelkezésre. Ezen – még ma is a Keszthelyen lévő – leletek között őriznek egy korongfibulaként számon tartott, ismeretlen eredetű, leltári szám nélküli tárgyat (1. kép), amely egyediségénél fogva megérdemli, hogy közelebbről is megvizsgáljuk, és részletesebben foglalkozzunk vele.

A tárgy leletkörülményei

A szóban forgó darabot 2002 folyamán sikerült azonosítani. Fettich Nándor 1926-ban, a Magyar Nemzeti Múzeum által akkor útjára indított *Archaeologia Hungarica* sorozat első köteteként megjelent, „*Az avarkori műipar Magyarországon*” című tanulmányának utolsó fejezetében, több magyarországi lelőhelyű préseleminta társaságában ugyanis már közölte.² Az általa leírtak alapján Zselickislakon (Somogy megye, Kaposvártól délre) került napvilágra, és 1912-ben a sümegi Darnay Múzeum szerezte meg. Az intézmény leltára szerint több más tárggyal (női ékszerekkel) együtt került a múzeumba,³ ám a leletek összetartozásában Fettich erősen kételkedett. A darabot egészen a gyűjtemény második világháború végén bekövet-

¹ Müller Róbert szíves szóbeli közlése, továbbá SÁGI 1969. 30–31; BÉNYI 1972. 10–13.

² FETTICH 1926. 33, VII. t. 4. – A 33. oldalon a következőket írta: „VII. tábla 4. sz.: Zselic-Kislakról a sümegi Darnay-Múzeumban (1912. évi szerzemény); a leltár szerint hozzátartozik még egy kapcsos végű, sodrott szárú karperecpár, két darab különböző nagyságú halántékgyűrű, ezüst lemezgyűrű töredéke és egy bronzpityke. Az összetartozás valószínűtlen. A préseleminta anyaga tömör bronz, növényi ornamentikája a hunnkori műiparra megy vissza.” A 3. számú jegyzetben még hozzáfűzte: „A darab formája is beleillik a hunnkori övgarnitúrába: Hampel, III, 85, 3. sz.” – azaz ő is a mártélyi övgarnitúra indadíszes korongos övveretére hivatkozott!

³ A keszthelyi Balatoni Múzeumban őrzött Darnay-Múzeum leltárkönyve az 1912-ben megszerzett leletegyüttést a 6788–6794. leltári számon „*zselickislaki sírlelet*” néven vette lajstromba a következőképpen: „6788. Trébelőmag, bronzból. 5–36 mm. 1 darab; 6789. Gömbalakú csüngődísz. 1 darab; 6790. Gyűrűtöredék, bronzlemezből. 1–5–16, 1–5–14 mm. 2 darab; 6791–2. Nyakpercek, bronzból. 2–153 és 2–147 mm. 2 darab; 6793–4. Hajkarikák, ezüstsodronyból. 3–20 és 4–26 mm. 2 darab.” Az adatokat Müller Róbertnek köszönöm meg.

kezett szerencsétlen kimenetelű menekítéséig tehát a sümegi múzeumban őrizték.⁴ Nyilván a zalaegerszegi bombatámadást átvészelt más leletekkel együtt került a Balatoni Múzeumba,⁵ ahol aztán az évek és a kiállítások múlásával származása – és mondhatni maga a tárgy is – teljesen elfelejtődött. Lelőhelye azonos lehet a Zselickislak-Töröcske néven nyilvántartott avar kori temetővel, ahonnan 1969-ben és 1971-ben is késő avar kori leletek kerültek napvilágra.⁶

A tárgy leírása

Bronzból öntött, korong alakú, tömör, szélén gömbsorral keretezett préselőminta (1. kép, 2. kép 1). Középső mezejében négyszer ismétlődő, jobbra hajló, középpontosan tükrözött, bordázott szárú, háromlevelű lapos indamotívum. A levelek felülete homorúan kiképzett, hasonlóan a központban lévő négy ellipszis alakú levélkéhez, amelyből az indák szárai kiindulnak. A keretet képező 22 darab gömbdíz egyikén látható kis bemélyedés öntési hiba lehet. Hátlapja teljesen sima. Átmérője 36,5 mm, vastagsága pedig 5 mm.

A tárgy funkciója

Formai és díszítésbeli kapcsolatai alapján darabunkat leginkább korong alakú indás övveretek készítéséhez használhatták. Valamivel nagyobb mérete alapján azonban nem zárható ki teljesen az a lehetőség sem, hogy mégis mellboglárók előállításához öntötték. Pontosabb időbeli meghatározását és művészeti kapcsolatrendszerét további összehasonlító vizsgálatokkal adhatjuk meg.

A tárgy elemzése

Vizsgálendő részleteknek az alábbiak kínálkoznak: 1. az indakompozíció, 2. az indák részletei, 3. a keret, 4. a segítségével előállított tárgyak lehetséges szerelési módja.

1. A darabunkon látható, középpontosan tükrözött indakompozícióhoz leginkább hasonló, három vagy négyszer ismétlődő, jobbra vagy balra kanyarodó indák variációi megtalálhatók a késő avar kor első feléből származó korong alakú, javarészt öntött övvereteken (2. kép, 1. táblázat). Amint az a felsorolható párhuzamok ismérveit és időrendi besorolását mutató táblázatból (2. táblázat) kiderül, ezek használata zömében a SPA I. időszakra esett. Hasonló indakompozíciót azonban az ugyanezen korszakból származó négyzetes (pl. Szentes-Felsőcsordajárás⁷), téglalap alakú (pl. Komárno/Révkomárom-Váradi u. 14. sír⁸) és pajzs alakú (pl. Vrap és Erseke⁹) övvereteken (3. kép) is meg lehet találni.

⁴ CSALLÁNY 1956. 219, No. 1089.

⁵ Nem lehetetlen, hogy szóban forgó tárgyunk szerepelt a Darnay Béla által, a megmaradt anyagokból megrendezett és 1946. szeptember 16-án megnyílt kiállításon is (SÁGI 1969. 30).

⁶ ADAM 2002. 435.

⁷ DEKAN 1972. Abb. 7/10–13.

⁸ ČILINSKÁ 1982. Tab. VI/2; GARAM 1997. Abb. 3/4; ZÁBOJNÍK 2000. Abb. 23.

⁹ WERNER 1986. Taf. 25/18a; DAIM 2000a. Abb. 10/2; WERNER 1986. Taf. 28/2–7.

Az állatfejekből vagy indákból álló, középpontosan elforgatott motívum a késő avar korszak első két generációjának idején (SPA I–II.) otthonos az avar hagyományok öv- és lószerszámdíszein, valamint ékszerein.

2. A három húsos levélben végződő indák szintén ugyanekkor találhatók meg az avar öntőművészet termékein (3. táblázat).

A préselőmintákon látható és a művészettörténészek által félpalmettának is nevezett háromlevelű inda (3. táblázat) nemcsak a Kárpát-medence és a Balkán-félsziget, hanem a kelet-európai sztyeppe 7–8. századi leletanyagában is fellelhető (pl. Malaja Pereščepina¹⁰). Ott találjuk a Földközi-tenger egész keleti medencéjében és a Fekete-tenger környékén elterjedt Syrakusa-típusú bizánci övcsatokon¹¹, továbbá egy ciprusi nyaklánc (kyreniai kincs¹²) is. A közép-ázsiai Merv 8. századi ezüst-edényein éppen úgy felfedezhető ez a motívum, mint ahogy ott van néhány, a 7–8. századra keltezhető szög ezüstedényen is.¹³

Bordázott (vagy gyöngyözött) szárú indára a késő avar hagyományból eddig nem tudok példát hozni, de bordázott nyakú griffek többször feltűnnek a korszak övveretein, övforgóin és szíjvégeinek szíjszorítóin.

Az indadíszek tövét takaró kis levélkéket csak egyetlen egy korong alakú indás, méghozzá préselt (!) veretről ismerem, a tiszafüredi 1177. sír halottjának (MA II.) övéről¹⁴ (2. kép 5). Ez az analógia esetünkben valamiképpen a technika és a díszítés részletének összefüggésére utal.

3. A gömbsorkelet az avar kori művészet emlékeinek egy meghatározott csoportján már a 7. század első felében is előfordul. Legnagyobb számban az álcatok köréhez kapcsolható¹⁵ és velük rokon övdíszeken tűnik fel, ám női ékszereken¹⁶ is fellelhető (4. táblázat) ez a díszítőforma.¹⁷ A gömbsorkelet avar kori használatának végét jól szemléltetik az ún. Hohenberg-típusú övgarnitúrák tartozékai (5. táblázat).

Mindkét említett övdíszítménykör az újabb vizsgálatok alapján¹⁸ szorosan kapcsolódik a bizánci előképekhez. Néhány darabjuk pedig alighanem egyenesen a Bizánci Birodalom területén készült.¹⁹ A két időpont között ugyanilyen szegéllyel készült, különféle övtartozékok esetében újabban szintén felmerült ez a lehetőség.²⁰

Darabunk formai és technikai analógiái között minket most elsősorban az ovális és korong alakú, gömbsorkeletes, préselt övveretek, továbbá az ezek előállítására szolgáló préselőminták (Ringelsdorf-Kuse, Gátér 11. sír, Magyarország) érdek-

¹⁰ WERNER 1984. Taf. 12. (alul középen), Taf. 14. Ris. 45. stb.

¹¹ WERNER 1955. 45–47, Karte 1, Taf. 5; VINSKI 1967. Tab. XVI/1–7; VARSIK 1992. 92, Taf. II/1–2, Taf. VII./1; RIEMER 1995. 798–801, Abb. 13–17, Abb. 30.

¹² WERNER 1984. Taf. 19.

¹³ MARSCHAK 1986.

¹⁴ GARAM 1995. Taf. 157/1177/9.

¹⁵ LÁSZLÓ 1955. 219–238; LÁSZLÓ 1976; WERNER 1984; TÓTH-HORVÁTH 1992; GARAM 1993a; GARAM 2001.

¹⁶ GARAM 2001.

¹⁷ A mellékelt táblázatokban ez esetben csak préselőmintánkhoz formailag rokon tárgytipusok szerepelnek.

¹⁸ Pl. WERNER 1986; TÓTH-HORVÁTH 1992; DAIM 2000; GARAM 2001.

¹⁹ WERNER 1984; TÓTH-HORVÁTH 1992; DAIM 2000; GARAM 2001.

²⁰ Pl. TÓTH-HORVÁTH 1992. Abb. 60/3; KISS 2001a. 3. t. 9–10; KISS 2001a. 10. kép 9, 13. kép 8, 10; KISS 2002. Taf. 6/5, Taf. 9/6–7, Taf. 11/4.

nek (4. táblázat). Mindezek a geometrikus díszítésű övdíszítmények a 7. század préselőtechnikájának termékei. Relatív kronológiai besorolásuk FA III. – MA II., azaz abszolút értelemben nagyjából a 7. század közepe-vege. Tárgyunk szempontjából azonban a már öntött eljárással készült, és növényi vagy alakos ábrázolást felmutató gömbsorkeretű, korong alakú övveretek is érdekesek, amelyek már zömükben a 8. század (SPA I–III. időszak) gyártmányai (2. kép, 6. táblázat).

Préselőmintánk tehát szemlátomást két korszak határán helyezkedik el. Egyrészt őrzi még a korábbi technikát és a korábbi időszak egy jellegzetes keretdíszt, másrészt belső mezéjében már a későbbi idősokra jellemző indadisz látható, az arra jellemző elrendezésben.

Darabunkra, kinézetre leginkább a híres mártélyi övgarnitúra²¹ korong alakú övdíszre hasonlít. Ennek mind a kerete, mind pedig a rajta látható indalevelek homorú kiképzése hasonló. A vastagon aranyozott mártélyi övgarnitúra több darabjáról vetődött már fel a bizánci kapcsolat lehetősége. A gömbsorkeretes és gömbsorzszerű csuklós nagyszíjvég egyik oldalán a vitatott „cirkuszjelenet”, a másikon a mienkhez hasonló, három levélben végződő ún. bőségszaruinda látható. A nagyméretű gömbsorkeretű csüngős övveretek zsanérja bordázott és hasonló végződésű, de szimmetrikus indakompozíció díszíti őket. Az előbbiekkal szinte azonos indadísz és keretet mutató csat szintén gömbsorzszerű. A már említett gömbsorkeretes, korong alakú veretek elforgatott indadíszének levelei visszahajlanak, akárcsak az övcsaton lévők. A felsorolt veretsor kiegészül még egy csökevényes T függesztős verettel, ami a bócsai és kunbábonyi lelettel köti össze az övkészletet.

A szóban forgó indadisz eredet- és időrend-vizsgálatához tanulságos számunkra egy szentes-felsőcsordajárású övgarnitúra is.²² A négyzet alakú, gömbsorkeretes, középpontosan elforgatott négyes indakompozícióval díszített övveretek mellett az övkészletből e helyen megemlítendő még a sodrást utánzó keretű, háromlevelű bőségszaruindás nagyszíjvég, a gömbsorzszerű, indás övcsat és a bordázott nyakú griffes övveretek. Álljon azonban itt következő példaként a Révkomárom-Várad utcában feltárt temető 14. sírjának néhány lelete is.²³ A kirabolt lovas sírban fekvő férfi övéről származó megmaradt veretek közül a téglalap alakú, árkádkeretű és elforgatott négyes indadíszes, ezüsből öntött övveret éppen úgy füles felerősítésű, mint a szintén ezüst, pajzs alakú indás övveret és az egyedi zsanérmegoldással rendelkező griffes bronzcsat.

Vizsgált motívumunk a pajzs alakú csüngős övvereteken is előfordul, így ezek közül is érdemes néhány, számunkra érdekes darabot kiemelni. Ötös kompozíció szerepel az albániai vrapri kincslelet egyik aranyból öntött gömbsorzszerű övveretén.²⁴ A nem messze előkerült ersekei kincs egyik aranyból öntött övgarnitúráján ugyanilyen veretek voltak.²⁵ Mindkét kincslelet elrejtését a 7. század végére

²¹ HAMPEL 1905. III. Taf. 85; FETTICH 1935. Taf. X.

²² DEKAN 1972. Abb. 7.

²³ ČILINSKÁ 1982. Tab. VI; GARAM 1997. Abb. 3/4; ZÁBOJNÍK 2000. Abb. 23.

²⁴ WERNER 1986. Taf. 25/18a; DAIM 2000a. Abb. 10/2.

²⁵ AWAR TREASURE 1981. 17, Lot 172; WERNER 1986 Taf. 28/2–7.

kelteznek, és a késő avar öntvények prototípusaként értelmezik.²⁶ Igen rossz kivitelben, de a tárgyalt indadíszünk négyes változata szerepel a čataj/csataji temető 115. lovas sírjában nyugvó férfi különféle, bronzból öntött, füles felerősítésű, részben bordázott zsanérú, csüngős övveretekből összeállított övkészletének egyik darabján is.²⁷ A garnitúra összes darabja kétségtelenül az öntött korszak legelejéről származik.

A felsorolt ismérvek és az egyes övgarnitúrák darabjainak leletkombinációja azt mutatja, hogy azok a jelenségek, amelyek mögött esetleges déli „bizánci” kapcsolatokot gyaníthatunk, ezekben az együttesekben mindig súlyozottan jelentkeznek. Mindenesetre e jellegzetességek egy részével darabunk szoros kapcsolatot mutat.

4. Amennyiben préselőmintánk valóban övdíszek előállítására szolgált, úgy a segítségével előállított vereteket a gömbsorkeret és az indadísz között kínálkozó üres helyeken átütött szegecsekkel erősíthették az övre, legalább két helyen. A korong alakú veretek egy részére jellemző, középen egy pontban való felerősítés már a viszonylag nagy méret miatt sem jöhet szóba, és a kompozíció közepének megsértése nélkül erre nem is nyílt volna mód.

A tárgy használata

A késő avar korból csak ékszerek (mellboglárok, varkocsdíszek, stb.) előállításához készült préselőmintát ismertünk, övveretek előállításához használatosat – legalábbis eddig – még nem. Természetesen magától értetődik, hogy mindegyik préseléssel előállított tárgyat sokszorosításra alkalmas préselő segítségével készítették. Más kérdés azonban, hogy ezeket megőrizték-e, és netán sírba kerültek-e, vagy idővel, mint nyersanyagot, inkább újra felhasználták őket. Az eddigi tapasztalatok szerint az utóbbi a valószínű.

Az öntött korszak elején párhuzamosan voltak jelen a szinte azonos kinézetű, kétféle technikával készült övveretek. Főleg a kör és négyzet alakúak. Hogy a préselték számára külön öntött préselőtövet készítettek-e vagy a majd teljesen hasonló megjelenésű öntött veretek némelyikéről sokszorosították őket, az még pontosabb összehasonlító vizsgálatokat igényel. Az azonban tény, hogy a 8. századból akad néhány olyan préselt övveret (vagy egész veretsor), amelyről joggal feltételezhető, hogy esetleg már kész öntött övveretekről préselték őket, gyakran éppen a hiányos veretsor kiegészítésére. A korong alakú övveretek közül legjobb példa e jelenségre a leobersdorfi temető két férfi sírjának esete. A 21A. temetkezés préselt vereteinek előállításához nyilván a 69. sírban talált öv állatküzdelmi jelenettel díszített, öntött veretei szolgáltak egykor préselőtőként.²⁸ Hasonló lehet a helyzet a több más késő avar kori préselt veret esetében is (7. táblázat).

Az eddigi kronológiai megfigyelések alapján bizonyos, hogy az avar korszaknak a 670-es éveket követő második felében a préselt technika alkalmazásának gyakorisága megelőzi az öntött technikát. Arról azonban már megoszlanak a vélemények, hogy e technikai különbség minden esetben kronológiai egymásutániséget jelent-e,

²⁶ STADLER 1989; WERNER 1986; DAIM 2000a.

²⁷ ZÁBOJNÍK 2000. Abb. 17, Taf. 4/2/5.

²⁸ DAIM 1987. Taf. 17/A/3/5–8, Taf. 64/2/8–13.

vagy a kétféle készítésű verettípus egyidejűleg is használatban volt.²⁹ Az újabb vizsgálatok eredményei a később kiteljesedő avar bronzöntőipar számára „prototípus”-ként szolgáló déli eredetű öntvények 7. század végi jelenlétét egyre inkább tényként valószínűsítik, hasonlóan egyes női ékszerekhez (mellboglár, fülbevalók, stb.).³⁰

Végletekig leegyszerűsítve a technikai váltás folyamatát, nemigen történt más, mint hogy az idő előrehaladtával magát a „sokszorosított préselőmintát” szerelték fel az övekre a bronzöntésben amúgy is járatos mesterek. Ez a megoldás az övdíszítés tekintetében hosszú távon kétségtelenül jóval tartósabb megoldásnak bizonyult a préselt veretek alkalmazásánál. A préselési technika ezek után az övek esetében szinte kizárólag már csak a javítások elvégzésére szolgált. A felszegecselt „préselőminták”, amelyeket kezdetben gyakran az igaziakhoz hasonlóan az egyenes hátlap és a tömör kivitel jellemez, az idő előrehaladtával könnyebbek, áttörtek lettek, hiszen eredeti funkciójuk megváltozott. Megemlítendő még, hogy az öntött övdíszeknek példaként szolgáló vagy ekként szóba jöhető déli áruk (csatok, veretek, stb.) felerősítése (egybeöntött fülek vagy szegecskek formájában) legtöbbször eltér a szokványos avar szerelési módtól, az egyszerű szegecseléstől.

Az övek díszítésében a 7–8. század fordulóján egy-két évtized alatt lezajlott technikai váltás egyik szép emléke a bemutatott zselickislaki préselőminta, amely a 7. század utolsó évtizedeiben készülhetett. Eddig lappangó és most újra előkerült darabunk azért is bír kiemelkedő fontossággal, mert díszítésének párhuzamai révén – amelyek elsősorban a (tengeri és szárazföldi) kereskedelmi csatornákon át terjedtek el – egymagában összeköti a Földközi-tenger mediterrán vidékét és annak környékét a távoli Közép-Ázsia tájaival.

Megjegyzések a békéscsabai préselőmintáról

2001-ben látott napvilágot egy másik – nem kevésbé fontos – késő avar kori préselőminta publikációja Medgyesi Pál tollából.³¹ E Békéscsaba határában 1997-ben napvilágra került darab értékeléséhez szeretnék még néhány megfigyeléssel hozzájárulni.³² E szóban forgó másik préselőtő két oldalán található téglalap alakú térbe komponált és pozitív préselést lehetővé tevő indamintán ugyanis szintén feltűnik a háromlevelű indák egyik variációja.³³

Nagysága és formája alapján a préselőminta ezen része szerintem is varkocsdíszek – méghozzá egy eddig eléggé ritkán felbukkanó indadíszes típus – előállítására szolgált. Ugyanilyen díszítésű (tehát préselőtővünk felhasználásával készült) én sem ismerek és többé-kevésbé hasonlóról is csak 5 párról tudok (10. táblázat). Az őket rejtő sírok mellékletei alapján ezeket a 7. század végén, illetve a 8. század elején készíthették. A leghasonlóbb indakompozíciót mutató példányok az alattyan-tuláti temető 284. sírjából származnak,³⁴ amelyek a 7. század végén kerülhettek sírba.

²⁹ A kérdéskörhöz lásd: GARAM 1995. 424–425; KISS 1998. 183.

³⁰ Az újabb eredményekről lásd: DAIM 2000a; GARAM 2001.

³¹ MEDGYESI 2001.

³² Itt köszönöm meg Medgyesi Pál barátomnak, hogy lehetővé tette a préselőminta és a róla készült lenyomat tanulmányozását.

³³ MEDGYESI 2001. 4. kép 1–2.

³⁴ KOVRIG 1963. Taf. XXI/284/34–35, Taf. LIV/1–2; ANDRÁSI 1996–1997. 1. kép 2a.

A szimmetrikus háromlevelű indadíz kompozíciója az övdíszek egy csoportján is fellelhető. Megfigyeléseim szerint koruk – akárcsak a zselickislaki préselőmintá párhuzamai – szintén a késő avar korszak első két generációjának ideje. A békéscsabai préselőtől előállítható varkocsdíz-típushoz képest az adott minta (mint leegyszerűsített kompozíció) még tovább él. Déli kapcsolatokkal rendelkezik, ami lehet, hogy tárgyunk eredetére is fényt vet. A balkáni párhuzamokon (Velino, Kamenovo, Vrap és Varna) kívül a Krímben (Sacharna Golivka) és a sztyeppén is megtalálható (Malaja Pereščepina). Ez utóbbi, érmekkel 642/647 utánra keltezett lelet bizonyítja, hogy a kérdéses motívum a 7. században már széles körben elterjedt Bizánc peremterületein.

A préselőmintán található, az előzőhöz képest mindenképpen másodlagosan bevésett kisebb negatív minták (papirusz, virágkehely, emberfej, gyöngysor) szerintem leginkább valamiféle Dunapataj-típusú, doboz alakú mellboglár előállítására szolgálhattak. A 7–8. század fordulója körüli időkben készült dunapataji mellboglár³⁵ díszítésének egyes elemeit láthatólag szintén effajta kis negatív mintákban préselték ki külön-külön, majd forrasztották össze vagy az alaplemezre őket.

A Békéscsaba határán napvilágra került kétoldalas préselőmintá kronológiaiailag – a bemutatott zselickislaki társához hasonlóan – az ún. préselt és öntött korszak határán helyezkedik el. Díszítő elemei, illetve a velük előállítható tárgyak és azok ornamentikája ugyancsak annak kapcsolatrendszerét ismétlik, azaz a Bizánci Birodalom irányába mutatnak. Ezt erősíti a már elmondottakon kívül a negatív minták között található papirusz-motívum is, amelyhez hasonló a kiskunhalasi³⁶ szórvány és a főnlaki/felnac lelet³⁷ préselőmintái között is előtűnik.

Összefoglalás

Összefoglalásul elmondható, hogy a fentebb tárgyalt két préselőmintá segítségével két adattal egészíthető ki, illetve támasztható alá Falko Daim 2000-ben megjelent „8. századi »bizánci« övdíszek” című táblázatának tartalma.³⁸

1. A zselickislaki préselőmintá és annak párhuzamai alapján a középpontosan elforgatott indamotívum már a 8. század elején honos volt, hasonlóan a háromlevelű indákhoz, amelyeket a táblázat csak a 8. század közepére és második felére helyez. Mindkettőnek természetesen 7. századi „bizánci” előzményei is ismertek.

2. A békéscsabai préselőmintá alapján a szimmetrikus 2S indamotívum, amelynek a közepén egy háromlevelű indá található, szintén már a 8. század elején, sőt már az azt megelőző évszázadban is jelen volt a „bizánci” stílusú övek emlékanyagában.

---

³⁵ GARAM 1989.

³⁶ FETTICH 1926. VII. t. 6.

³⁷ FETTICH 1926. V. t. 42; GARAM 2001. Taf. 137.

³⁸ DAIM 2000a. Abb. 112.

IRODALOM

- ADAM 2002.
Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. *Varia ArhHung*, 13. 2002.
- ANDRÁSI 1996–1997.
Andrási J.: Avar kori varkocsszorítók. – Awarenzeitliche Zopfspangen. *ArchÉrt* 123–124 (1996–1997) 85–123.
- AWAR TREASURE 1981.
Catalogue of the Avar Treasure. (Introduction: Otlet, R. L.) London, 1981.
- AWAREN 1986.
Awaren in Europa. Schätze eines asiatischen Reitervolkes 6.–8. Jh. Ausstellungskatalog. Wien, 1996.
- BÁLINT 1989.
Bálint, Cs.: Die Archäologie der Steppe. Steppenvölker zwischen Wolga und Donau vom 6. bis zum 10. Jahrhundert. Wien–Köln, 1989.
- BÉNYI 1972.
Bényi L.: Adatok a keszthelyi Balatoni Múzeum múltjából. – Angaben aus der Vergangenheit des Balaton-Museums von Keszthely. (1948–1949) *VMMK* 11 (1972) 9–14.
- BÖRZSÖNYI 1902.
Börzsönyi A.: Győri temető a régibb középkorból. *ArchÉrt* 22 (1902) 128–143.
- BUNARDŽIĆ 1985.
Bunardžić, R.: Čelarevo. Risultati delle ricerche nelle necropoli dell' alto medioevo. Roma, 1985.
- CASPART 1935.
Caspert, J.: Das frühgeschichtliche Gräberfeld bei Zillingtal im Burgenland. *MAG* 53 (1933) 12–14.
- ČILINSKÁ 1973.
Čilinská, Z.: Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce. *ArchSlov-Catalogi* 5., 1973.
- ČILINSKÁ 1981.
Čilinská, Z.: Kov v ranoslovanskom umení. – Das Metall in frühslawischer Kunst. *Dávnoveké umenie Slovenska Ars slovacica antiqua*. Bratislava, 1981.
- ČILINSKÁ 1982.
Čilinská, Z.: Dve pohrebiská z 8.–9. storočia v Komárne. – Zwei Gräberfelder aus dem 8.–9. Jh. in Komárno. *SIA* 30 (1982) 347–393.
- CS. SÓS 1966–1967.
Cs. Sós Á.: A dunaszekcsői avar kori temető. – Das awarenzeitliche Gräberfeld von Dunaszekcső. *FolArch* 18 (1966–1967) 91–122.
- CSALLÁNY 1956.
Csallány, D.: Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. Schrifttum und Fundorte. Budapest, 1956.

DAIM 1987.

Daim, F.: Das awarische Gräberfeld von Leobersdorf, NÖ. Studien zur Archäologie der Awaren 3/1–2. Dph 194. Wien, 1987.

DAIM 2000a.

Daim, F.: »Byzantinische« Gürtelgarnituren des 8. Jahrhunderts. In.: DAIM 2000b. 77–204.

DAIM 2000b.

Die Awaren am Rand der byzantinischen Welt. Studien zu Diplomatie Handel und Technologietransfer im Frühmittelalter. (Hgb. Daim, F.) Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 7. Innsbruck, 2000.

DAL RI 2000.

Dal Ri, L.: Die Ausgrabungen in der Kirche St. Vigilius auf dem Virgl, Bozen, und eine Bestattung aus dem 8. Jahrhundert. In.: DAIM 2000b. 249–252.

DEKAN 1972.

Dekan, J.: Herkunft und Ethnizität der gegossenen Bronzeindustrie des VIII. Jahrhunderts. SIA 20 (1972) 317–452.

DIMITRIJEVIĆ 1966.

Dimitrijević, D.: Der Fund von Zemun Polje im Lichte der spätawarenzeitlichen Problematik. AI 7 (1966) 53–76.

EISNER 1952.

Eisner, J.: Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště. Bratislava, 1952.

ERDÉLYI 1966.

Erdélyi I.: Avar művészet. Budapest, 1966.

FETTICH 1926.

Fettich N.: Az avarkori műipar Magyarországon. – Das Kunstgewerbe der Awarenzeit in Ungarn. ArchHung 1. 1926.

FETTICH 1935.

Fettich N.: A honfoglaló magyarság fémművészete. – Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn. ArchHung 21. 1935.

FETTICH 1943.

Fettich N.: Győr a népvándorlásokkorban. In.: Győr története a XIII. század közepéig. Győr sz. kir. város monográfiái III. (Szerk.: Lovas E.) Győr, 1943. 3–57.

FETTICH 1990.

Fettich N.: A bánhalmi avar leletről. – Über die Avarenfunde aus Bánhalom. SzMMÉ 7 (1990) 123–137.

FIEDLER 1996.

Fiedler, U.: Die spätawarenzeitlichen Gürtelbestandteile vom Typ Vrap-Erseke aus Velino (Bez.: Varna, Bulgarien). Germania 74 (1996) 248–264.

GARAM 1979.

Garam, É.: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Kisköre. Fontes ArchHung 1979.

GARAM 1989.

Garam, É.: Über das awarenzeitliche goldene Agraffenpaar von Dunapataj. – A dunapataji avarkori arany mellboglárpárról. FolArch 40 (1989) 137–154.

- GARAM 1993a.
Garam, É.: Die Awarenzeitlichen Scheibenfibeln. *ComArchHung* 1993. 99–134.
- GARAM 1993b.
Garam, É.: Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengräbern im Ungarischen Nationalmuseum. *Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Seria Archaeologica* 1. Budapest, 1993.
- GARAM 1995.
Garam, É.: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred. *Cemeteries of the Avar Period (567–829) in Hungary* 3. Budapest, 1995.
- GARAM 1997.
Garam, É.: Über den Schatzfund von Vrap (Albanien). *Acta ArchHung* 39 (1997) 23–33.
- GARAM 2001.
Garam, É.: Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts. *MonAvarArch* 5. 2001.
- GARAM 2002.
Garam É.: Avar kori fejedelmi és köznépi sírleletek kapcsolata a nagyszentmiklósi kinccsel. In.: *Az avarok aranya. A nagyszentmiklósi kincs.* (Szerk.: Garam É.) Budapest, 2002. 81–111.
- HAMPEL 1892.
Hampel J.: Népvándorláskori temető Mártélyon. *ArchÉrt* 12 (1892) 413–426.
- HAMPEL 1905.
Hampel, J.: *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I–III.* Braunschweig, 1905.
- HORVÁTH 1935.
Horváth T.: Az üllői és a kiskőrösi avar temető. – Die awarischen Gräberfelder von Üllő und Kiskőrös. *ArchHung* 19. 1935.
- JANKÓ 1930.
Jankó L.: A pápai avarkori sírleletek. – Grabfunde aus der Zeit der Avarnzeit zu Pápa. *ArchÉrt* 44 (1930) 124–141, 286–287.
- KADA 1905.
Kada E.: Gátéri (kunkisszállási) temető a régibb középkorból. *ArchÉrt* 25 (1905) 360–384.
- KADA 1906a.
Kada E.: Gátéri (kunkisszállási) temető a régibb középkorból. *ArchÉrt* 26 (1906) 135–155.
- KADA 1906b.
Kada E.: Gátéri (kunkisszállási) temető a régibb középkorból. *ArchÉrt* 26 (1906) 207–221.
- KISS 1977.
Kiss, A.: *Avar Cemeteries in County Baranya. Cemeteries of the Avar Period (567–829) in Hungary* 2. Budapest, 1977.
- KISS 1985.
Kiss, G.: Funde der Awarenzeit aus Ungarn in Wiener Museen 2. *Arch Aust* 69 (1985) 147–163.

KISS 1998.

Kiss G.: A késő avar kori állatfejes övforgók és akasztóveretek. – Spätawarenzeitliche Gürtel- und Hängebeschlüge mit Tierkopferzierungen. *MFME– StudArch* 4 (1998) 461–493.

KISS 2001a.

Kiss G.: Fettich Nándor és a Vas megyei népvándorlaskor-kutatás kezdetei. (Nándor Fettich und die Anfänge der Erforschung der Vaser Völkerwanderung.) *VSz* 55 (2001) 421–451, 516, 519.

KISS 2001b.

Kiss G.: Példák a bizánci csatok hatására a késő avar fémművességben. – Beispiele für den Einfluss der byzantinischen Schnallen für die spätawarische Metallkunst. In.: „Együtt a Kárpát-medencében.” A népvándorlaskor fiatal kutatóinak VII. összejevetele. Pécs, 1996. szeptember 27–29. (Szerk.: Kiss M.–Lengvári I.) Pécs, 2001. 73–92.

KISS 2002.

Kiss, G.: Die frühmittelalterlichen christlichen Gürtelschnallen und die spätawarische Metallkunst. – Koraközépkori keresztény övcsatok és a késő avar fémművesség. *ZM* 11 (2002) 229–245.

KOLLAUTZ 1970.

Kollautz, A.: Denkmäler byzantinischen Christentums aus der Awarzeit der Donauländer. *ZB* 2. Amsterdam, 1970.

KOVRIG 1963.

Kovrig, I.: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán. *ArchHung* 40. 1963.

KOVRIG 1975.

Kovrig, I.: The Dévaványa Cemetery. In.: Garam, É.–Kovrig, I.–Szabó, J. Gy.–Török, Gy.: Avar Finds in the Hungarian National Museum. Cemeteries of the Avar Period (567–829) in Hungary I. Budapest, 1975. 121–155.

KÖLTŐ et al. 1992.

Költő, L.–Lengyel, I.–Pap, I.–Szentpéteri, J.: Vorläufige Ergebnisse der Ausgrabungen am Gräberfeld Vörs aus dem 9.–11. Jahrhundert (Ungarn, Komitat Somogy). Zur Problematik der Ethnika und archäologischen Kulturen im frühmittelalterlichen Pannonien. *SIA* 40 (1992) 223–241.

LANGOBARDEN 1988.

Die Langobarden. Von der Unterelbe nach Italien. (Hgb.: Busch, R.) Veröffentlichung des Hamburger Museums für Archäologie und die Geschichte Harburgs (Helms-Museum) 54. Hamburg, 1988.

LÁSZLÓ 1955.

László Gy.: Études archéologiques sur l'histoire de la société des avars. *ArchHung* 34. 1955.

LÁSZLÓ 1976.

László Gy.: Avar fejedelem sírja Bócsán. *Cumania* 4 (1976) 89–114.

MADARAS 1991.

Madaras L.: A szentes-kajáni avar temető és néprajzi vonatkozásai. Debrecen, 1991.

MADARAS 1994.

Madaras, L.: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Jászapáti. Debrecen–Budapest, 1994.

MARSCHAK 1986.

Marschak, B.: Silberschätze des Orients. Metallkunst des 3.–13. Jahrhunderts und ihre Kontinuität. Leipzig, 1986.

MEDGYESI 2001.

Medgyesi P.: Késő avar kori bronztárgy Békéscsaba határából. – Ein spätawarischer Gegenstand aus Bronze gefunden in der Gemarkung von Békéscsaba. WMMÉ 23 (2001) 247–259.

MITSCHA-MÄHRHEIM 1941.

Mitscha-Mährheim, H.: Die frühmittelalterlichen Gräberfunde von Mistelbach, Katzelsdorf, Münchendorf und Schwechat. Mit einem Fundbericht von Michael Müllner. Niederdonau, Natur und Kultur 8. Wien–Leipzig, 1941.

MITSCHA-MÄHRHEIM 1957.

Mitscha-Mährheim, H.: Der Awarfriedhof von Leithaprodersdorf. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 17. Eisenstadt, 1957.

MRKOBRAD 1980.

Mrkobrad, D.: Arheološki nalazi seobe naroda u Jugoslaviji. – Archaeologische Funde der Völkerwanderungszeit in Jugoslawien. Beograd, 1980.

MRT 5. 1979.

Horváth I.–H. Kelemen M.–Torma I.: Magyarország régészeti topográfiája 5. Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a dorogi járás. (Szerk.: Torma I.) Budapest, 1979.

MUHL 1996.

Muhl, A.: Awarische Gürtelbeschläge. APA 28 (1996) 108–116.

NAGY 1993.

B. Nagy K.: Székkutas. Kápolnadűlői avar temető néhány 9. századi együttese. (Előzetes jelentés.) – Einige Grabkomplexe aus dem 9. Jahrhundert im awarischen Gräberfeld bei Székkutas-Kápolnadűlő. (Vorbericht). In.: Az Alföld a 9. században. (Szerk.: Lőrinczy G.) Szeged, 1993. 151–169.

NÉMETH 1969.

Németh P.: Újabb avarkori leletek a történeti Veszprém megyéből. – Neue Funde aus der Awarzeit auf dem historischen Gebiet des Komitats Veszprém. VMMK 8 (1969) 153–166.

PROFANTOVÁ 1992.

Profantová, N.: Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen. In: Awarforschungen II. (Hgb.: Daim, Falko) ArchAustMon 2. Studien zur Archäologie der Awaren 4. Wien, 1992. 605–778.

RHÉ-FETTICH 1931.

Rhé, Gy.–Fettich, N.: Jutas und Öskü. Zwei Gräberfelder aus der Völkerwanderungszeit in Ungarn. Skythika IV. Prague, 1931.

RIEMER 1995.

Riemer, E. E.: Byzantinische Gürtelschnallen aus der Sammlung Diergardt im Römisch Germanischen Museum Köln. KJb 28 (1995) 777–809.

SALAMON-SEBESTYÉN 1995.

Salamon, Á.-Cs. Sebestyén, K.: The Szeged-Kundomb Cemetery. In.: Das Awarische Corpus – Avar Corpus Füzetek. Beihefte 4. Debrecen–Budapest, 1995. 8–109.

SÁGI 1969.

Sági K.: Hetven éves a keszthelyi Balatoni Múzeum. – 70 Jahre Balaton-Museum in Keszthely. VMMK 8 (1969) 11–38.

SEOBA 1962.

Dimitrijević, D.–Kovačević, J.–Vinski, Z.: Seoba Naroda. Arheološki nalazi jugoslovenskog Podunavlja. Zemun, 1962.

SÓTÉR 1885.

Sóter Á.: Mosonymegyei ásatások. ArchÉrt 5 (1885) 310–319.

STADLER 1989.

Stadler, P.: Argumente für die Echtheit des „Awar Treasure“. MAG 118–119 (1988–1989) 193–217.

STANILOV 1997.

Stanilov, S.: Pamjatniki avarskogo tipa v starobolgarskoj kulture. In.: Problemi na prabalgarskata istorija i kultura 3. Sumen, 1997. 186–232.

STANILOV-ATANASOV 1993.

Stanilov, S.–Atanasov, G.: Srebrni ukrasi za kolan ot Sumenskija muzej. – Décorations en argent pour ceinture du Musée de Sumen. ArhSof 35 (1993) 43–53.

SZALONTAI 1996.

Szalontai Cs.: „Hohenbergtől Záhonyig.” Egy késő avar kori övverettípus vizsgálata. – „Von Hohenberg bis Záhony.” Untersuchung eines spätawarenzeitlichen Gürtelbeschlagtyps. Savaria 22/3 (1992–1995) 145–162.

TOČÍK 1968.

Točík, A.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Stúrovo. ArchSlov–Catalogi 2. Bratislava, 1968.

TÓTH-HORVÁTH 1992.

H. Tóth, E.–Horváth, A.: Kunbábony. Das Grab eines Awarenkhangans. Kecskemét, 1992.

TÖRÖK 1954.

Török Gy.: Kora avar sírok Móron. – Frühawarenzeitliche Gräber in Mór. ArchÉrt 81 (1954) 54–60.

TRUGLY 1993.

Trugly, A.: Gräberfeld aus der Zeit des awarischen Reiches bei der Schifffahrt in Komárno II. (1987–1989). SIA 41 (1993) 191–307.

VARSIK 1992.

Varsik, V.: Byzantinische Gürtelschnallen im mittleren und unteren Donauraum im 6. und 7. Jahrhundert. SIA 40 (1992) 77–108.

VINSKI 1967.

Vinski, Z.: Kasnoantički starosjedioci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata. Vjesnik za Arheologiju i Historiju Dalmatinsku 69. Split, 1967.

WERNER 1955.

Werner, J.: Byzantinische Gürtelschnallen des 6. und 7. Jahrhunderts aus der Sammlung Diergardt. *KJb* 1 (1955) 36–48.

WERNER 1984.

Werner, J.: Der Grabfund Malaja Pereščepina und Kuvrat, Kagan der Bulgaren. München, 1984.

WERNER 1986.

Werner, J.: Der Schatzfund von Vrap in Albanien. Studien zur Archäologie der Awaren 2. Wien, 1986.

WINTER 1997.

Winter, H.: Awarische Grab- und Streufunde aus Ostösterreich. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 4. Innsbruck, 1997.

ZÁBOJNÍK 2000.

Zábojník, J.: Zur Problematik der »byzantinischen« Gürtelbeschläge aus Čataj, Slowakei. In.: *DAIM* 2000b. 327–365.

Avar-age pressing shape in Zselickislak

- Gábor Kiss -

Resume

In 1912 the Darnay Museum in Sümeg acquired, among other findings, a pressing shape moulded out of bronze from Zselickislak (Somogy County). The object, placed in the Balaton Museum in Keszthely following World War II, was published first by Nándor Fettich as early as 1926. The pressing seed used for making belt studs (or perhaps breast clasps), the tendril composition comprising half-palmettas on them, and its ball-lined frame suggest its southern origin, showing affinity to the so-called “Byzantine” objects. Based on its parallels, it was presumably made in the transition period between the so-called pressed and mounted age, at the end of the 7th century.

Approx. this is the time, turn of the 7-8th century, to which the two-sided pressing stem of Békéscsaba, showing similarly strong south ties, can be dated back, used for making tendril jewels in hair-tails and probably Dunapataj-type breast clasps).

Analysis of both pressing shapes provides new data as to how the Byzantine “high culture” of the Mediterranean made its impact on the arts and material culture of the Avar age.

Kiss Gábor

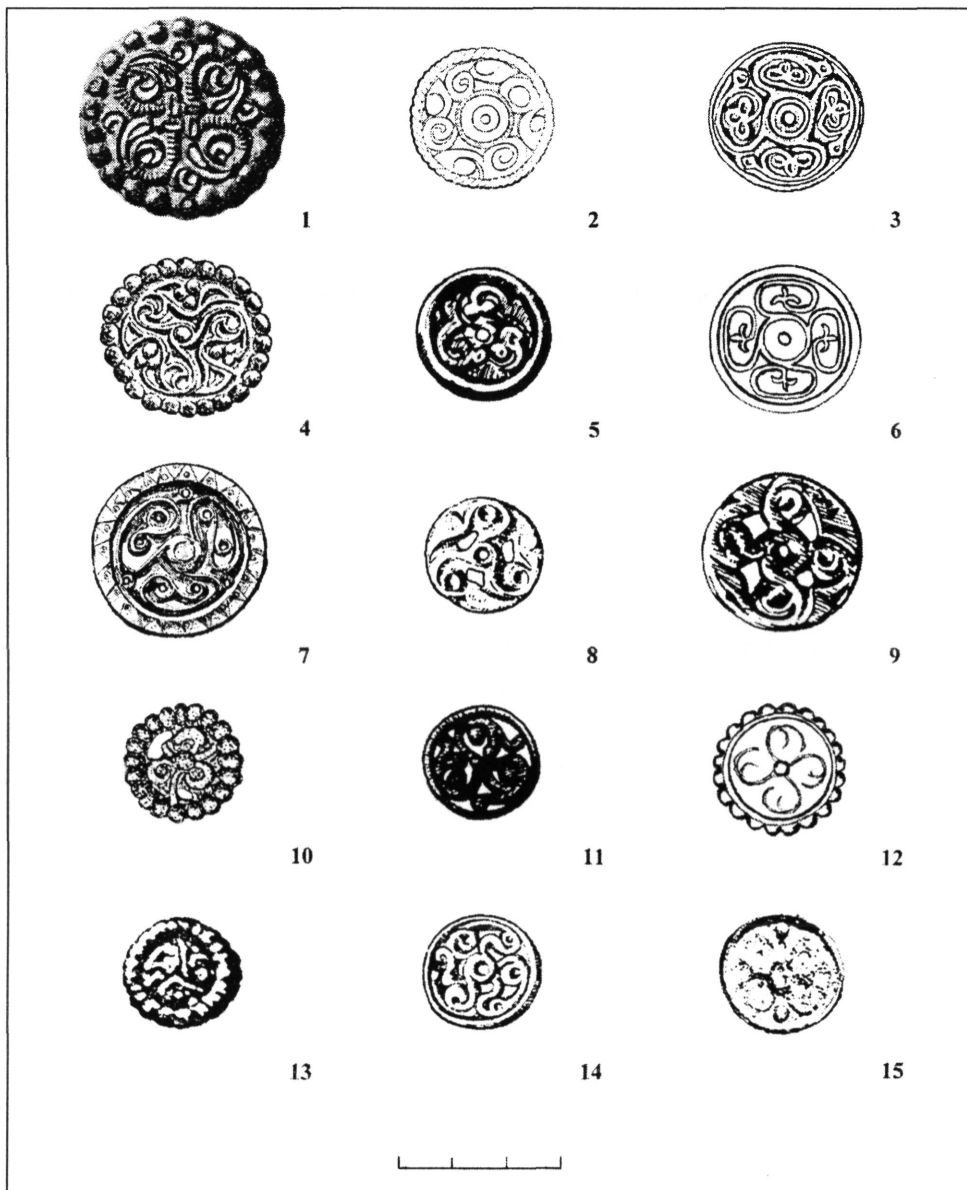
Savaria Múzeum

9700 Szombathely, Kisfaludy S. u. 9.

savmuz@axelero.hu

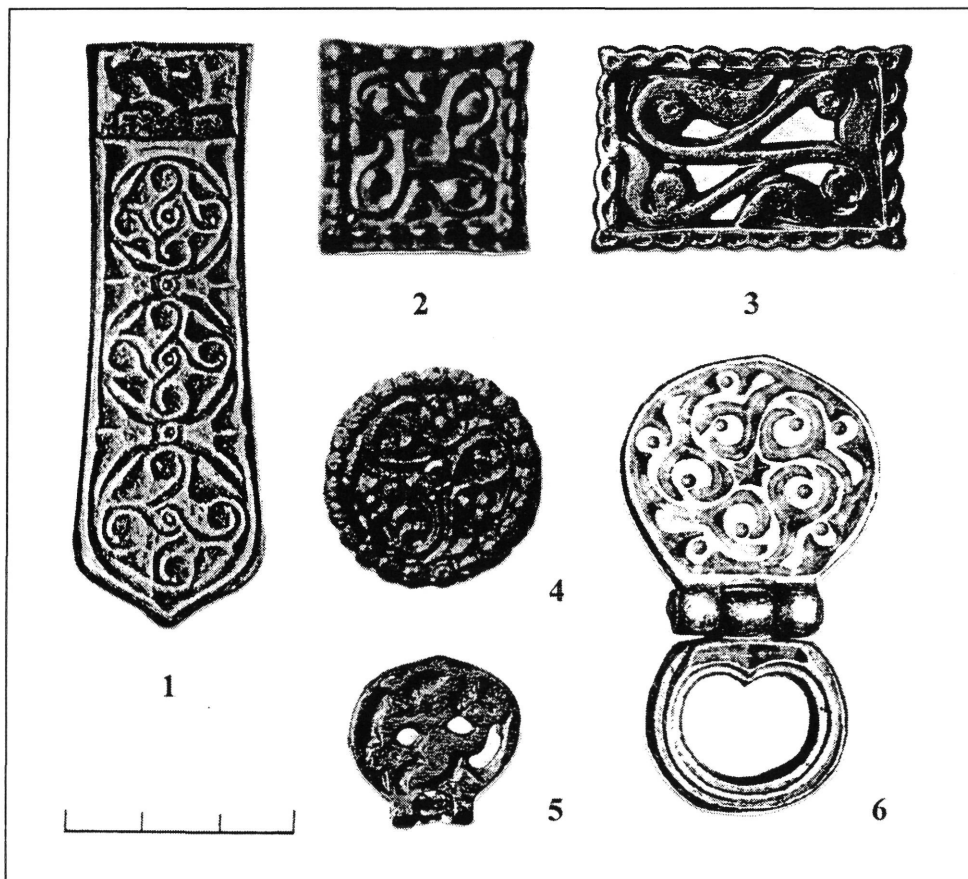

1. kép. Préselőminta Zselickislakról a keszthelyi Balatoni Múzeumban
(fotó: Straub Péter)

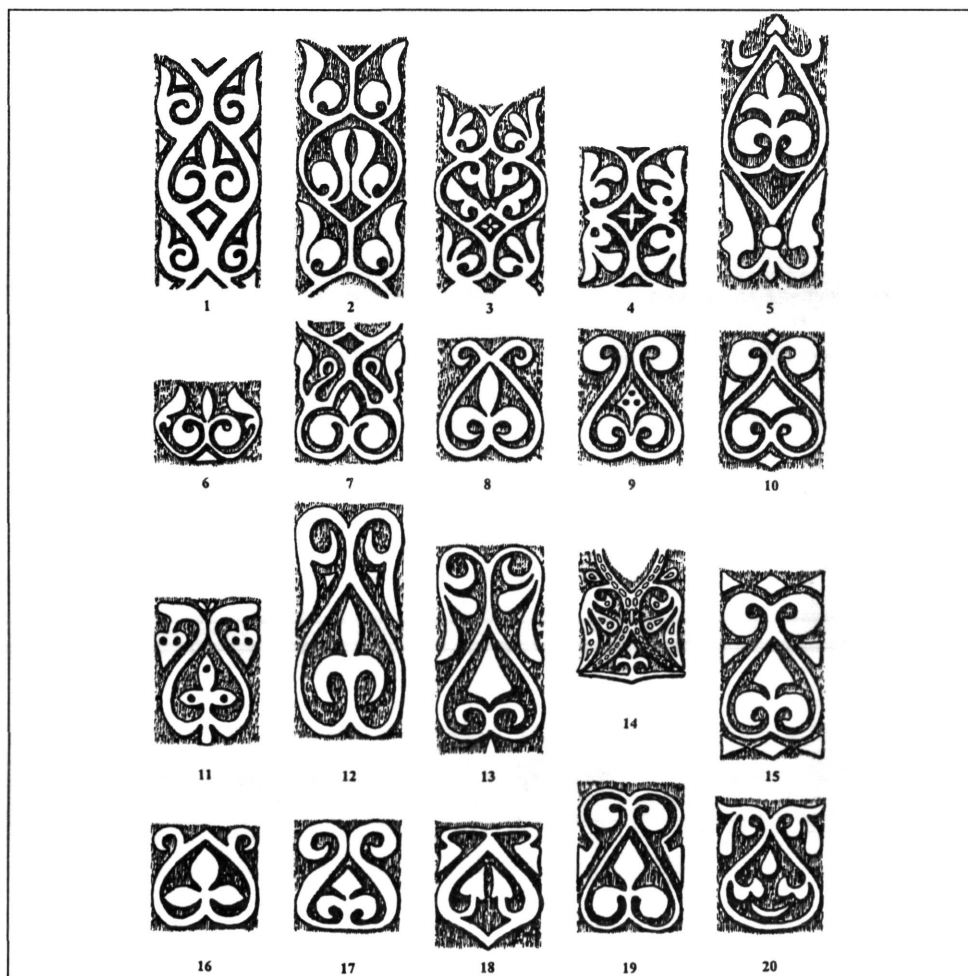

2. kép. Az elforgatott indákkal díszített, késő avar kori, korong alakú övveretek típusai
 1: Zselickislak, 2: Bačka Palanka (Jugoszlávia), 3: Nemesvölgy/Edelstal (Ausztria, Bgl.),
 4: Mártély, 5: Tiszafüred-Majoros 1177, 6: Alsópáhok, 7: Nemesvölgy/Edelstal, 27. (Ausztria, Bgl.),
 8: Želovce/Zsély 189. (Szlovákia), 9: Tiszafüred-Majoros 790, 10: Šepse/Kotlina (Horváto.),
 11: Szeged-Kundomb 18, 12: Alsópáhok, 13: Szentés-Jaksor-Kettőshalom,
 14: Dévaványa 25, 15: Zillingtal/Völgyfalu M 6. (Ausztria, Bgl.)

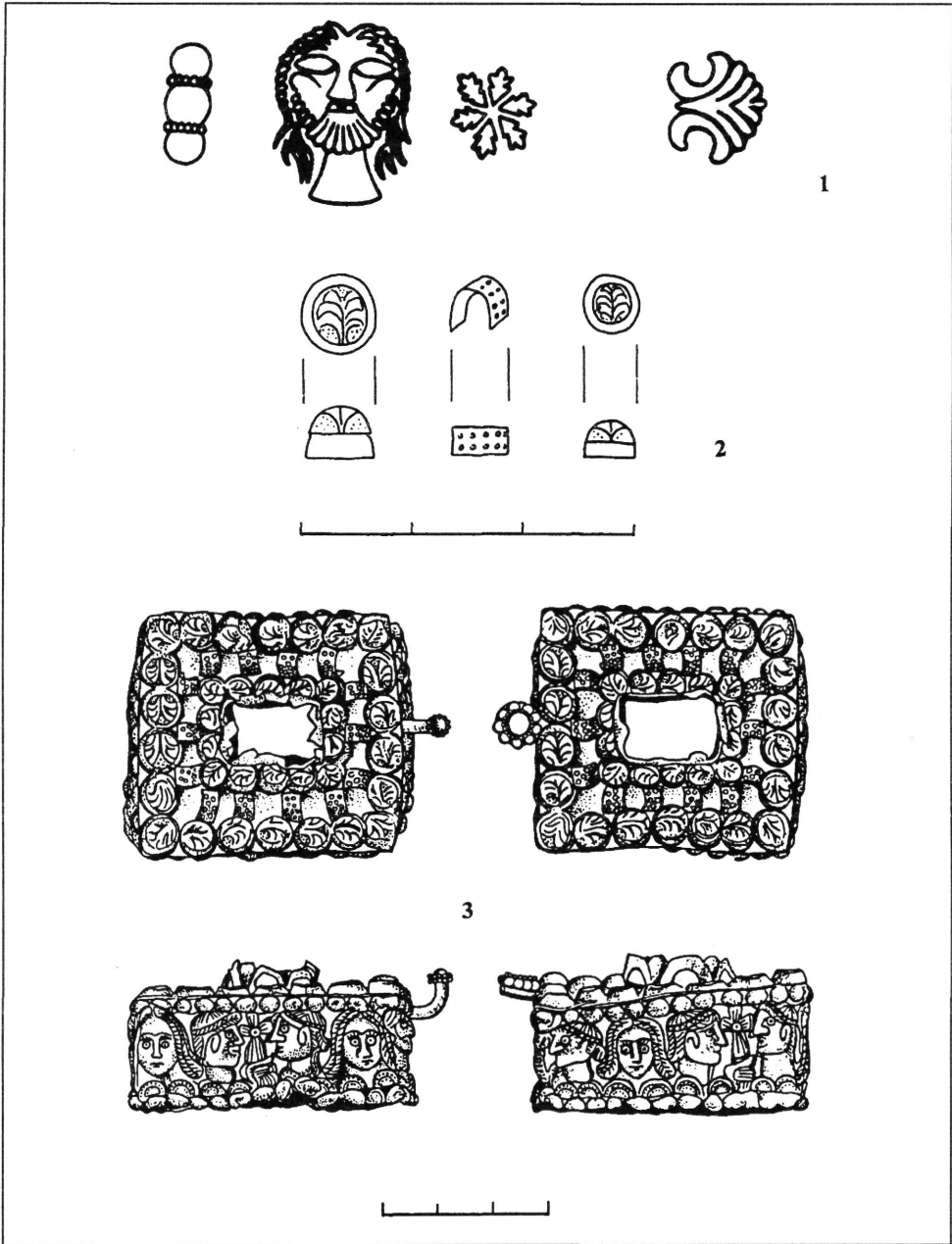

3. kép. Az elforgatott indamotívum variációi késő avar kori övdíszeken
1: Klárafalva (FETTICH 1935. VIII. t. 1. után), 2: Szentcsordajárás (DEKAN 1972. Abb. 7. után), 3: Komárno/Révkomárom-Váradi u. 14. (Szlovákia) (ZÁBOJNÍK 2000. Abb. 23. után), 4: Mártély (FETTICH 1935. X. t. 5. után), 5: Čataj/Csataj 115. (Szlovákia) (ZÁBOJNÍK 2000. Abb. 17. után), 6: Erseke (Albánia) (WERNER 1986. Taf. 28/4. után)

4. kép. A békéscsabai préselőminta pozitív mintája és párhuzamai

1: Békéscsaba (MEDGYESI 2000. 4. kép 1. után), 2: Nemesvölgy/Edelstal (Ausztria, Bgl.) (HAMPEL 1905. III. Taf. 111/1. után), 3: Velino és Kamenovo (Bulgária) (DAIM 2000a. Abb. 17–18. után), 4: Erseke (Albánia) (WERNER 1986. Taf. 29/2. után), 5: Veszelo (Ukrajna) (BÁLINT 1989. Abb. 28/3. után), 6: Vrap (Albánia) (DAIM 2000a. Abb. 10/3. után), 7: Mártély (HAMPEL 1905. III. Taf. 85/1b. után), 8: Varna (Bulgária) (DAIM 2000a. Abb. 83. után), 9: Tiszafüred-Majoros 496. (GARAM 1995. Taf. 97/496/2. után), 10: Csúny/Čunovo 127. (Szlovákia) (HAMPEL 1905. III. Taf. 134/1. után), 11: Sacharna Golivka (Ukrajna, Krím) (BÁLINT 1989. Abb. 36/4. után), 12: Üllő I. 239. (HORVÁTH 1935. XVI. t. 20. után), 13: Malaja Pereščepina (Ukrajna) (WERNER 1984. Taf. 14/Ris. 45. után), 14: Stabio (Svájc, Tessin kanton) (LANGOBARDEN 1988. 299, Kat. 98. után), 15: Holiare/ Alsógellér 648. (Szlovákia) (ČILINSKÁ 1981. Kat. 50. után), 16: Vrap (Albánia) (DAIM 2000a. Abb. 9/4. után), 17: Dévényújfalú/Devinska Nová Ves 760. (Szlovákia) (EISNER 1952. Obr. 82/6. után), 18: Komárno/Révkomárom-Lodenice 107. (Szlovákia) (TRUGLY 1993. Taf. XII/3. után), 19: Kékesd 184. (KISS 1977. Pl. XXII/6. után), 20: Blatnica (Szlovákia) (HAMPEL 1905. III. Taf. 321/9. után)

5. kép. 1: a békéscsabai préselőminta negatív mintái, a tárgyról készült lenyomat alapján, 2: a dunapataji mellboglár részletei (GARAM 1989. Abb. 5. után), 3: a dunapataji arany mellboglárpár két nézete (GARAM 1989. Abb. 3. után)

TÁBLÁZATOK

1. táblázat. Középpontosan elforgatott indákkal díszített, késő avar kori korong alakú övveretek

Lelőhely:	Irodalom:	Kép:
Alsópáhok	MNM. Ltsz. 146/1885.64–67. (Leltárkönyvi vázlatrajz nyomán.)	2. kép 6.
Alsópáhok	MNM. Ltsz. 146/1885.68. (Leltárkönyvi vázlatrajz nyomán.)	2. kép 12.
Bačka Palanka (Jugoszlávia)	MRKOBRAD 1980. Tab. CXXIII/16.	2. kép 2.
Dévaványa 25.	KOVRIG 1975. Fig. 5/25/3–8; Pl. XIX/12.	2. kép 14.
Mártély	HAMPEL 1892. B. tábla 3; HAMPEL 1905. III. Taf. 85/3; FETTICH 1935. Taf. X/5; ERDÉLYI 1966. 25. kép.	2. kép 4.
Nemesvölgy	MNM 61.191.1–4. (Peter STADLER szívességéből.)	2. kép 3.
Nemesvölgy 27.	SÓTÉR 1885. 316/1–2; HAMPEL 1905. III.Taf. 103/2/1–2.	2. kép 7.
Šešpe/Kotlina (Horvátó.)	SEOBA 1962. 69. Sl. 2; MRKOBRAD 1980. Tab. CXXIII/13; KISS 1985. Taf. 8/1–4.	2. kép 10.
Szeged-Kundomb 18.	SALAMON–SEBESTYÉN 1995. Pl. 3/18/1; Pl. VI/3–4.	2. kép 11.
Szentes-Jaksor-Kettőshalom	Szentesi Múzeum.	2. kép 13.
Tiszafüred-Majoros 790.	GARAM 1995. Taf. 122/790/5, 11–16.	2. kép 9.
Tiszafüred-Majoros 1177.	GARAM 1995. Taf. 157/1177/9–12.	2. kép 5.
Želovce 189. (Szlovákia)	ČILINSKÁ 1973. Taf. XXXIII/19–21.	2. kép 8.
Zillingtal M 6. (Ausztria)	CASPART 1935. Taf. V/70.	2. kép 15.

2. táblázat. Középpontosan elforgatott indákkal díszített, korong alakú övveretek tulajdonságai

Lelőhelyek	TULAJDONSÁGOK													Db.	Korszak		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13				
Dévaványa 25. sír	1	+	+	+	+		+	+							4,833	6	SPA I
Mártély	4	+	+	+		+		+	+		+				5,143	3	SPA I–II
Alsópáhok	5		+		+	+		+	+	+					5,833	4	?
Nemesvölgy 27. sír	6		+	+	+		+	+		+					5,833	2	SPA I
Szeged-Kundomb 18. sír	7			+	+	+		+	+			+			6,333	6	SPA II
Nemesvölgy	8		+		+			+	+	+			+		7,000	4	SPA I
Želovce 189. sír	9			+	+		+	+				+	+		7,167	3	SPA I
Zillingtal M 6. sír	10				+	+		+	+	+		+			7,333	1	?
Tiszafüred-Majoros 790. sír	11				+	+		+	+	+		+			7,333	7	SPA I
Tiszafüred-Majoros 1177. sír	12			+	+	+		+				+		+	7,333	4	MA II
Bačka Palanka	13				+			+	+	+	+	+			8,333	1	?
Alsópáhok	14					+		+	+	+	+	+			8,333	1	?
Szentes-Jaksor-Kettőshalom	15			+				+	+		+	+	+		8,500	1	SPA I
Šešpe-Kotlina	16							+	+	+	+	+	+		9,500	4	SPA I–II
		4,000	4,800	7,714	7,875	8,300	9,000	9,154	9,385	11,000	11,333	11,889	12,000	12,000			

Avar kori préselőminta Zselickislakról

3. táblázat. Három levélben végződő indákkal díszített tárgyak

Kárpát-medencei lelőhelyről:

Lelőhely:	Tárgytípus:	Irodalom:
Bánhalom 1.	kisszíjvég	FETTICH 1990. 1. kép 6–6a.
Budapest-Rákos-Tihanyi tér	nagyszíjvég	KOLLAUTZ 1970. Taf. XXVI; DEKAN 1972. Abb. 71/1.
Csoma	kisszíjvég	GARAM 2002. 32. kép 6/bal oldal.
Keszthely	nagyszíjvég	HAMPEL 1905. III. Taf. 163/1.; TÓTH-HORVÁTH 1992. Abb. 60/3.
Kunbábony	törhüvely	TÓTH-HORVÁTH 1992. Abb. 60/1, Taf. XV/8.
Nagyszentmiklós/Sinnicolau Mare (R)	8. sz. tálka	HAMPEL 1905. III. Taf. 303.
Mártély	csuklós nagyszíjvég	HAMPEL 1905. III. Taf. 85/7a; MUHL 1996. Abb 9/a.
Szentes-Kaján 353.	nagyszíjvég	MADARAS 1991. 39. t. 353/6.
Tiszafüred-Majoros 363.	nagyszíjvég	GARAM 1995. Taf. 85/363/1.
Tiszafüred-Majoros 423.	nagyszíjvég	GARAM 1995. Taf. 90/423/1.
Tiszafüred-Majoros 561.	nagyszíjvég	GARAM 1995. Taf. 102/561/1.
Tiszafüred-Majoros 680.	nagyszíjvég	GARAM 1995. Taf. 111/680/1.
Tiszafüred-Majoros 1019.	nagyszíjvég	GARAM 1995. Taf. 141/1019/2.
	Syrakusa-típusú csatok	GARAM 2001. Taf. 60/1–5.

Kárpát-medencén kívüli európai lelőhelyről:

Lelőhely:	Tárgytípus:	Irodalom:
Castel Trosino (Olaszo.)	nyereg veret	WERNER 1984. Taf. 31/3.
Erseke (Albánia)	téglalap alakú övveret	AWAR TREASURE 1981. Lot 169d; STANILOV-ATANASOV 1993. Obr. 8; FIEDLER 1996. Abb. 5/1–2.
Kamenovo (Bulgária)	csattest (?)	STANILOV 1997. Tab. 1/3.
Kyrenia (Ciprus)	nyaklánc	WERNER 1984. Taf. 19/1–2.
Malaja Pereščepina (Ukrajna)	nyereg veret	WERNER 1984. Taf. 31/1–2.
Malaja Pereščepina (Ukrajna)	tegezveretek (?)	WERNER 1984. Taf. 12/középen lent és Taf. 14/középen lent.
Stabio (Svájc, Tessin kanton)	fóliakereszt	LANGOBARDEN 1988. Kat. 98.
Velino (Bulgária)	nagyszíjvég	STANILOV-ATANASOV 1993. Obr. 2, 4; GARAM 1997. Abb. 3/9. FIEDLER 1996. Abb. 1; STANILOV 1997. Tab. 1/1.
	Syrakusa-típusú csatok	WERNER 1955. 45–47, Karte 1. és Taf. 5; VINSKI 1967. Tab. XVI/1–7.; VARSIK 1992. 92, Taf. II/1–2. és Taf. VII/1; RIEMER 1995. 798–801, Abb. 13–17, Abb. 30.

Közép-ázsiai készítmények:

Lelőhely:	Tárgytípus:	Irodalom:
Pendschikent (Tadzsikisztán)	falfestmény	MARSCHAK 1986. Abb. 98/1.
Közép-Ázsia	ezüst edények	MARSCHAK 1986. Abb. 98/3.
Irán	(?)	MARSCHAK 1986. Abb. 98/6.
Polwodowo (Oroszo. Permi terület)	mervi ezüst tál	MARSCHAK 1986. Abb. 24.
Tomys (Oroszo. Udmurtia)	mervi ezüst tál	MARSCHAK 1986. Abb. 27–28.

Lelőhely:	Tárgytípus:	Irodalom:
Ismeretlen leelőhely	mervi ezüst tál	MARSCHAK 1986. Abb. 30, 32.
Repjewka (Oroszo. Tatária)	szogd ezüst tál	MARSCHAK 1986. Abb. 42–43, 45.
Malzewa (Oroszo. Permi terület)	szogd ezüst kanna	MARSCHAK 1986. Abb. 55–56.
Don torkolata (Ukrajna)	szogd ezüst csésze	MARSCHAK 1986. Abb. 57, 59.
Tschurinskaja (Oroszo. Udmurtia)	tschatsch-i ezüst tál	MARSCHAK 1986. Abb. 82–85.
Tomys (Oroszo. Udmurtia)	észak-iráni ezüst tál	MARSCHAK 1986. Abb. 184.

4. táblázat. 7. századi gömbör keretű, préselt, kör alakú és ovális tárgyak

Korongfibulák és mellboglárók:

Lelőhely:	Tárgytípus:	Irodalom:
Keszthely-Alsópáhok	korongfibula	GARAM 1993a. Abb. 8/5–6; GARAM 2001. Taf. 35/1.
Keszthely-Alsópáhok	korongfibula	GARAM 1993a. Abb. 9/3; GARAM 2001. Taf. 35/2.
Magyarország-Prónay Ozora-Tótipusza	boglár boglár	GARAM 2001. Taf. 34/1. GARAM 2001. Taf. 34/2.

Ovális övveretek:

Lelőhely:	Tárgytípus:	Irodalom:
Bócsa	övveret	LÁSZLÓ 1955. Taf. XXXV/9, 11; WERNER 1986. Taf. 14/9–11.
Kiskunfélegyháza-Pákapusza	övveret	LÁSZLÓ 1955. Taf. LXIX 9–12; TÓTH-HORVÁTH 1992. Abb. 52.
Kunbábony 1.	övveret	TÓTH-HORVÁTH 1992. Taf. III/5.
Malaja Pereščepino (Ukrajna)	övveret	WERNER 1984. Taf. 16/Ris. 58; BÁLINT 1989. Abb. 43/2.
Pápa-Úrdomb	övveret	JANKÓ 1930. 87. kép 3; TÓTH-HORVÁTH 1992. Abb. 53.
Magyarország	préselőminta	FETTICH 1926. VII. t. 1; GARAM 2001. Taf. 114/8.

Kör alakú övveretek:

Lelőhely:	Tárgytípus:	Irodalom:
Alattán-Tulát 50.	övveret	KOVRIG 1963. Taf. III/44–49. és Taf. XLVI/10–12.
Gátér 171.	övveret	KADA 1906a. 151/171/5–6; LÁSZLÓ 1955. Taf. LXX/16–19.
Gátér 212.	övveret	KADA 1906b. 217/212/16.
Gátér 218.	övveret	KADA 1906b. 218/218/2; LÁSZLÓ 1955. Taf. LXX/2–7.
Győr-Téglavető dűlő 106.	övveret	HAMPEL 1905. III. Taf. 480/6;
Jutas 130.	övveret	RHÉ-FETTICH 1931. Taf. VI/14–19.
Kisköre-Halastó 27.	övveret	GARAM 1979. Taf. 8/25–28, Taf. 30/1–4.
Mór 25.	övveret	TÖRÖK 1954. IX. t. 9. a–b.
Štúrovo/Párkány 49. (Szlovákia)	övveret	TOČÍK 1968. Taf. XXI/6–8.
Želovce 175. (Szlovákia)	övveret	ČILINSKÁ 1973. Taf. XXXI/4–9; ČILINSKÁ 1981. Bild 25.

Avar kori préselőmintá Zselickislakról

Lelőhely:	Tárgytípus:	Irodalom:
Želovce 328. (Szlovákia)	övveret	ČILINSKÁ 1973. Taf. LVI/1–5.
Gátér 11.	préselőmintá	KADA 1905. 369/11/5; GARAM 2001. Taf. 114/7.
Ringelsdorf-Kuse (Ausztria, Bgl.)	préselőmintá	WINTER 1997. Taf. 19/12/1; GARAM 2001. Taf. 114/6.

5. táblázat. Az ún. Hohenberg-típusú késő avar kori övdíszek

Lelőhely:	Tárgytípus:	Díszítés:	Irodalom:
Bijelo-Brdo (Horvátó.)	kisszífjév	inda	SEOBA 1962. 110, Sl. 12.
Biskupija (Horvátó.)	kisszífjév	inda	DAIM 2000a. Abb. 82.
Bozen (Südtirol, Olaszó.)	kisszífjév	S-inda	DAIM 2000a. Abb. 77a–b; DAL RI 2000. Abb. 3.
Dunaszekcső 41.	nagyszífjév	medaillon-virág	Cs. SÓS 1966–1967. 101, 47. ábra 11.
Dunaszekcső 41.	kisszífjév	virág	Cs. SÓS 1966–1967. 101, 47. ábra 12–15.
Dunaszekcső 41.	övveret	virág	Cs. SÓS 1966–1967. 101, 47. ábra 16–31.
Gajary/Gajár (Szlovákia)	lyukvédőveret	inda	PROFANTOVÁ 1992. Taf. 36/C/13–15.
Hohenberg (Steiermark, Ausztria)	kisszífjév	S-inda	DAIM 2000a. Abb. 68/3, 69/1–2, 70/2.
Hohenberg (Steiermark, Ausztria)	nagyszífjév	S-inda	DAIM 2000a. Abb. 72a–b.
Hortobágy-Árkus	nagyszífjév	indaháló	AWAREN 1986. XXV/9a–c.
Ismeretlen lh. (Univ. Wien)	nagyszífjév	medaillon-oroszlán	DAIM 2000a. Abb. 36a–b.
Ismeretlen lh. (New York)	nagyszífjév	inda	SZALONTAI 1996. 146, 3. j.
Kiskőrös-Városalatt 155.	kisszífjév	inda	HORVÁTH 1935. XXXI. t. 25–26.
Kiskőrös-Városalatt 155.	övveret	inda	HORVÁTH 1935. XXXI. t. 18–20.
Komárno/Révkomárom-Lodenice 121. (Szl.)	kisszífjév	virág	TRUGLY 1993. Taf. XXVII. 25–26.
Komárno/Révkomárom-Lodenice 121. (Szl.)	övveret	liliom	TRUGLY 1993. Taf. XXVII. 1–8.
Komárno/Révkomárom-Lodenice 121. (Szl.)	övcsat	üres	TRUGLY 1993. Taf. XXVII. 27.
Leithaprodersdorf/Lajtapordány 33. (Ausztria)	kisszífjév	liliom	MITSCHA-MÄHRHEIM 1957. Taf. IV/18–20.
Münchendorf 7. (Ausztria)	nagyszífjév	inda	MITSCHA-MÄHRHEIM 1941. Taf. 13/2.
Nyergesújfalu-Eternittelepi Ált. Iskola	nagyszífjév.	medaillon-virág	MRT 5. 1979. 41. t. 20.
Regöly 145.	nagyszífjév	medaillon-kereszt	KISS 1985. 81. tábla 1.
Sirmium környéke (Jugoszlávia)	nagyszífjév	inda	DAIM 2000a. Abb. 84.
Sobor	övveret	liliom	FETTICH 1943. VI.t.3–5.
Sumen (Bulgária)	kisszífjév	S-inda	STANILOV 1997. Tab. II/15.
Szeged-Kundomb 285.	nagyszífjév	medaillon-emberfej	DIMITRJEVIĆ 1966. Taf. IX/1–2.
Szeged-Óthalom	nagyszífjév	kördísz	HAMPEL 1905. III. Taf. 93/16; DAIM 2000a. Abb. 81/1.

Kiss Gábor

Lelőhely:	Tárgytípus:	Díszítés:	Irodalom:
Szeged-Óthalom	kisszíjvég	virágdísz	HAMPEL 1905. III. Taf. 93/12; DAIM 2000a. Abb. 81/2.
Székkutas-Kápolnadűlő 2.	nagyszíjvég	medaillon-oroslán	NAGY 1993. 1. kép 16. DAIM 2000a. Abb. 37/16.
Székkutas-Kápolnadűlő 2.	kisszíjvég	S-inda	NAGY 1993. 1.kép 48–51; DAIM 2000a. Abb. 37/48–51.
Székkutas-Kápolnadűlő 2.	övcsat	virágháló	NAGY 1993 1. kép 1; DAIM 2000a. Abb. 37/48–51.
Tiszafüred-Majoros 1085.	nagyszíjvég	virágháló	GARAM 1995. Taf. 148/1085/1.
Weiden am See (Ausztria, Bgl.) Záhony	övveret nagyszíjvég	szimmetrikus inda inda	DAIM 2000a. Abb. 93a–b. DAIM 2000a. Abb. 81/3.

6. táblázat. 8. századi, gömbsor keretű, öntött, korongos övveretek

Lelőhely:	Díszítés:	Irodalom:	Korszak:
Balatonszőlős A.	emberfej	NÉMETH 1969. 6. kép.	SPA II
Čelarevo (Dunacséb) 47. (Jugoszlávia)	emberfej, préselt	BUNARDŽIĆ 1985. kat. 227.	SPA III
Čelarevo (Dunacséb) 226. (Jugoszlávia)	liliom	BUNARDŽIĆ 1985. kat. 207–214. Fig. 20/1.	SPA III
Komárno/Révkomárom-Lodenice 121. (Szl.) Mártély	liliom inda	TRUGLY 1993. Taf. XXVII 1–8. HAMPEL 1892. B. tábla 3; HAMPEL 1905. III. Taf. 85/3; FETTICH 1935. Taf. X/5; ERDÉLYI 1966. 25. kép.	SPA III SPA I–II
Šepse-Kotlina (Horvátó.)	inda	SEOBA 1962. 69. Sl. 2; MRKOBRAĐ 1980. Tab. CXXIII/13; KISS 1985. Taf. 8/1–4.	SPA I–II
Szeged környéke (Fleissig-gy.) Szentés-Jaksor-Kettőshalom	emberfej inda	DIMITRIJEVIĆ 1966. Taf. VIII/5. Szentési Múzeum.	? ?

7. táblázat. 8. századi, alakos ábrázolásos, préselt, korongos övveretek

Lelőhely:	Díszítés:	Irodalom:	Korszak:
Čelarevo (Dunacséb) 47. (Jugoszlávia)	emberfej	BUNARDŽIĆ 1985. kat. 227.	SPA III
Győr-Téglavető 188.	emberfej	BÖRZSÖNYI 1902. 138/188/7–8. HAMPEL 1905. III. Taf. 485/188/7–8. FETTICH 1943. XX. t. 21–22, XXVIII. t. 5–6.	SPA II
Kiskőrös-Városalatt 156.	griff	HORVÁTH 1935. XXXI. t. 5–8.; GARAM 2002. 28. kép A/3.	SPA III
Leobersdorf 21A. (Ausztria, NŐ)	állatküzdelem	DAIM 1987. Taf. 17/A/3/5–8; Taf. 169/5–8.	SPA I
Vörs-Papkert B. 347.	oroszlán	KÖLTŐ <i>et al.</i> 1992. Abb. 2/11; GARAM 2002. 28. kép A/2.	SPA III

Avar kori préselőminta Zselickislakról

---

8. táblázat. Téglalap alakú, indás díszű varkocsdíszek

Lelőhely:	Technika:	Irodalom:	Korszak:
Alattyan-Tulát 284.	préselt	ANDRÁSI 1996–1997. 1. kép 2a. KOVRIK 1963. Taf. XXI/284/34–35; LIV/1–2.	MA II
Győr-Repülőtér 1.	préselt	ANDRÁSI 1996–1997. 2. kép 14a. FETTICH 1943. VII. tábla 2.	SPA I
Jászapáti-Nagyállás út 120.	préselt	ANDRÁSI 1996–1997. 4. kép 20i. MADARAS 1994. Taf. XVIII/120/1.	(?)
Nagykőrös-Százazér dűlő 8.	préselt	ANDRÁSI 1996–1997. 7. kép 36b.	SPA I (?)
Üllő I. 233.	préselt	ANDRÁSI 1996–1997. 11. kép 56d. HORVÁTH 1935. XVI. tábla 13–14.	SPA I